

KeepWarm

*Ekološka održivost
primene biomase u
toplanama Republike
Srbije*

This project is funded by the EU's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement N°784966, and lasts from April 2018 – September 2020.

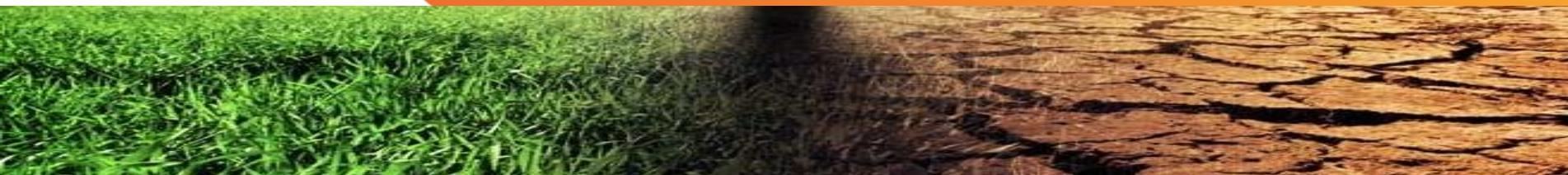
This project receives co-funding from the German Federal Ministry of Economic Cooperation and Development.

Ekološki problemi

Ekološka efikasnost

- **Biomasa se deklariše kao ekološko gorivo.**
- Hemijski sastav biomase vrlo povoljan, pa kao alternativno gorivo značajno manje zagađuje životnu sredinu od konvencionalnih energenata.
- Biomasa ne stvara efekat staklene bašte, tj. koliko se ugljendioksida sagorevanjem proizvede, toliko se asimilira pri rastu biljaka.
- U biomasi nema sumpora ili se nalazi u tragovima.
- Sagorevanjem biomase ne stvara se velika količina azotnih oksida.
- Pepeo od biomase ne zagađuje zemljište, vodu, floru i faunu, a može da se koristi i kao mineralno đubrivo, pod uslovom da se izdvoji lebdeći pepeo iz izduvnog trakta postrojenja koji može da sadrži teške metale koji su štetni po okolini.

Ekološka efikasnost

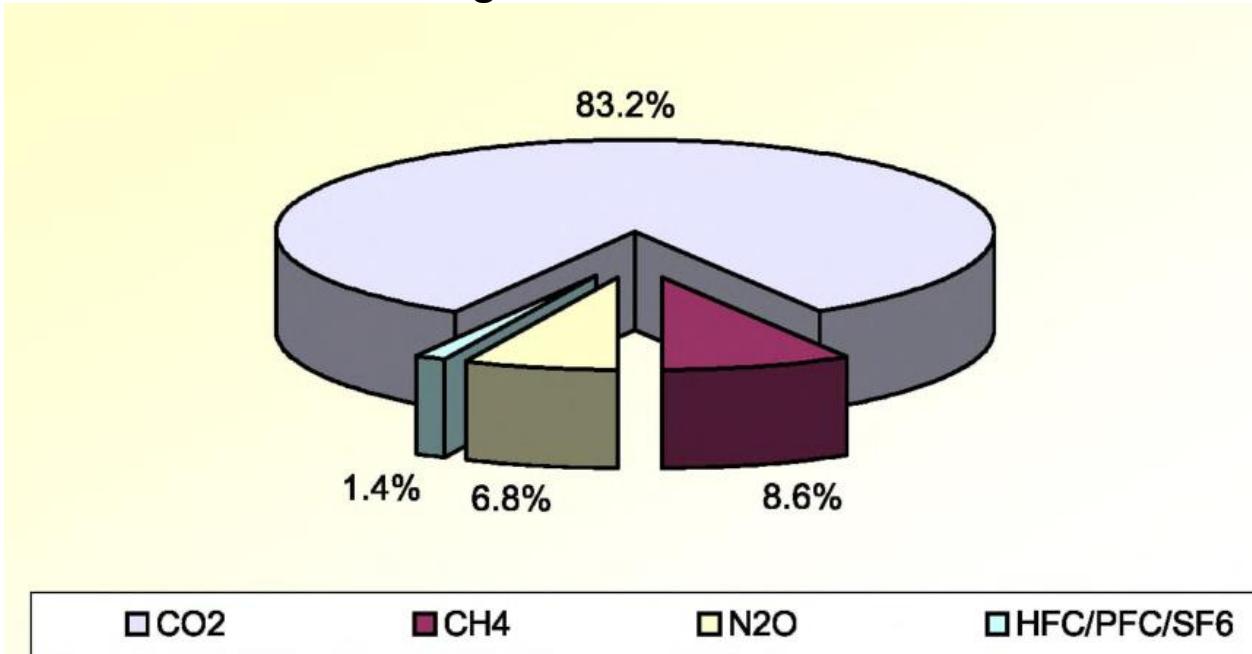
Međutim, treba biti oprezan

- Treba posebno voditi računa o udelu poljoprivredne biomase koji se koristi za energetske svrhe, prvenstveno zbog smanjenje **sadržaja organske materije u zemljištu** (sabijanje zemljišta, zauzimanje tj. prenamena poljoprivrednog zemljišta u neke druge svrhe, zagađenje zemljišta).
- Proređivanje šuma - voditi računa o nadoknadi (**pošumljavanju**) posečenih stabala.
- Temperature sagorevanja moraju da se održavaju na nižim vrednostima zbog eventualnog **topljenja pepela**.
- Prilikom sagorevanja biomase **ugljenmonoksid** može da se pojavi u većim količinama pri sagorevanju biomase (zbog nekih tehničkih nedostataka postrojenja ili usled nestručnog rukovanja).
- kod postrojenja sa klasičnom tehnologijom sagorevanja mogu se pojaviti kritične količine **oksida azota** (i pri sagorevanju agro biomase zbog velikog sadržaja N u gorivu).
- U nekim slučajevima u postrojenjima za sagorevanje može doći i do pojave hlornih jedinjenja i cikličnih ugljovodonika (dioksana, furana i poliaromatskih ugljovodonika – **PAH** jedinjenja).

Gasovi staklene bašte

Najzastupljeniji gasovi staklene bašte su: ugljendioksid CO_2 , metan CH_4 , azotsuboksid N_2O i perfluorkarbonati HFC/PFC/SF6.

Struktura gasova staklene bašte

- Najzastupljeniji gas staklene bašte je ugljendioksid koji je u atmosferi zastupljen sa samo 370 ppm, odnosno čini 0,037% zemljine atmosfere.
- Koncentracija ugljendioksida u vazduhu porasla je 31% u odnosu na 1750. godinu.
- Oko 98% emisije ugljendioksida potiče od sagorevanja fosilnih goriva.

Kjoto protokol

Kyoto Protocol

- Japan, Kjoto, 11. XII 1997.
- Kriterijumi za stupanje na snagu:
  - min 55 država
  - min 55% zagađenja
- Stupio na snagu:
  - 16. II 2005. god.
- Važi do:
  - 2012. god.

Obaveza: od 2008. do 2012. smanjiti svoje emisije gasova da budu za oko 5% manje u odnosu na 1990. godinu.

- Srbija ratifikovala Kjoto protokol 24. IX 2007. god
- Amandman iz Dohe u decembru 2012. godine
  - Smanjiti emisije gasova za najmanje 18 posto ispod nivoa iz 1990. godine tokom perioda 2013 – 2020. godina.

Izmene iz Dohe još uvek nisu stupile na snagu.

Mnogo se očekivalo od Samita u Kopenhagenu (7-18.12.2009)

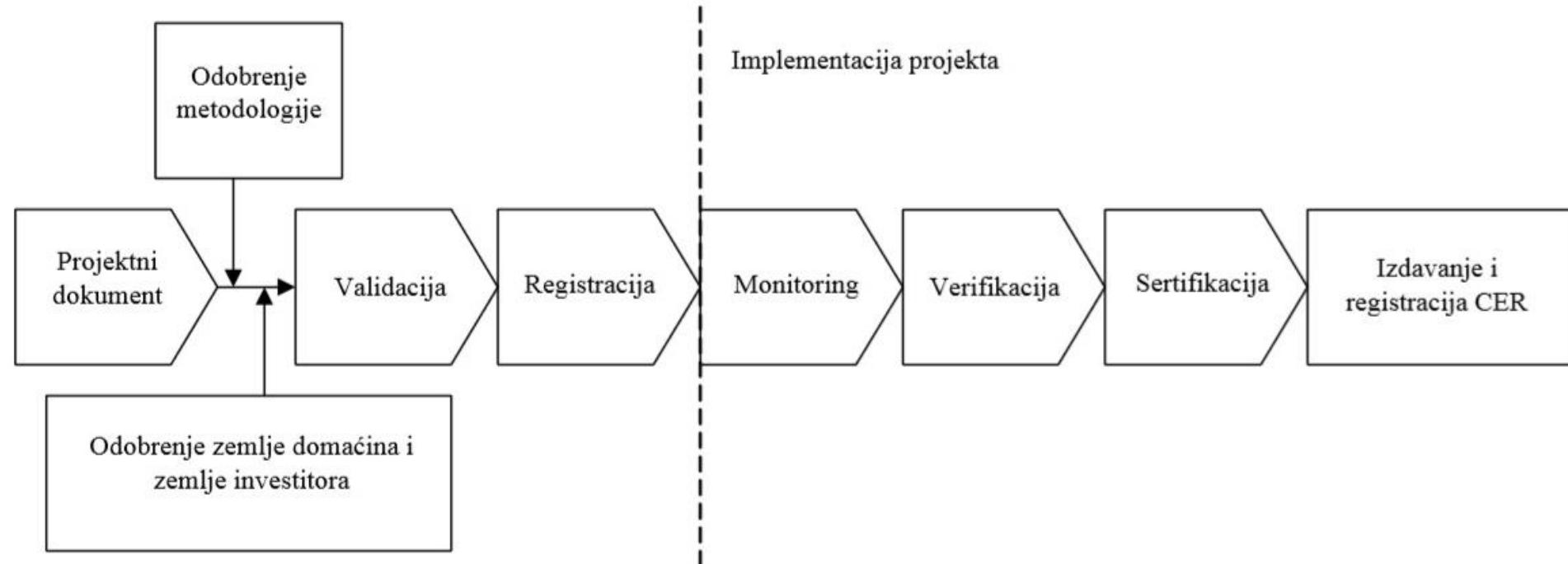

- Najveći deo energije u daljinskim sistemima grejanja, kako u svetu tako i kod nas, obezbeđuje se upotrebom fosilnih goriva (naftni derivati, ugalj i prirodni gas).
- Razloge treba tražiti u njihovoј dostupnosti i primenljivosti, razvijenim tehnologijama, dosadašnjoj relativno niskoj ceni, ali i uticaju ponekad snažnih interesnih grupa.
- Srbija ima značajan potencijal u obnovljivim izvorima energije koji je još uvek nedovoljno iskorišćen.
- Vlade Republike Srbije je prihvatile odluku Ministarskog saveta Energetske zajednice o promociji obnovljive energije i postavila Direktivu 2009/28/EC o obnovljivim izvorima energije.
- Ovom odlukom Republici Srbiji je postavljen ambiciozni cilj da poveća učešće obnovljive energije u ukupnoj potrošnji finalne energije na 27% u 2020. godini sa 21,2% u referentnoj 2009. godini.
- Najveći udeo mogla bi imati biomasa, od koje bi se moglo proizvoditi oko četvrtine ukupne energije.
- Biomasa u svom čvrstom i tečnom obliku predstavlja najznačajniji obnovljiv izvor energije u Srbiji (66% obnovljivih izvora energije).

- ❖ Mehanizam čistog razvoja - CDM (engl. clean development mechanism) je ključna komponenta protokola iz Kjota, koji predstavlja pravno obavezujući globalni sporazum u borbi protiv klimatskih promena, kroz smanjenje emisije gasova koji doprinose efektu staklene bašte.
- ❖ CDM obuhvata investiranje i transfer čistih tehnologija iz zemalja Aneksa I u zemlje van Aneksa I u zamenu za jedinice sertifikovanog smanjenja emisije CER.
- ❖ CER kao jedinica sertifikovanog smanjenja emisije GHG jeste tržišni finansijski instrument i ima svoju novčanu vrednost na međunarodnom tržištu.
- ❖ CDM ima dvostruku svrhu.
  - S jedne strane on omogućuje najrazvijenijim industrijskim zemljama sveta (zemlje Aneksa I) da ispunе obaveze u pogledu smanjenja emisije GHG na ekonomičan način.
  - S druge strane, prodavci, zemlje van Aneksa I na ovaj način postižu održivi razvoj i doprinose globalnom smanjenju emisije GHG uz koristi od transfera savremenih tehnologija, novih investicija, unapređenja proizvodnje i lokalnog održivog razvoja.

CDM projektni ciklus

- ❖ Sertifikate o redukciji emisije GHG danas izdaje jedino Izvršni odbor mehanizma održivog razvoja pri Ujedinjenim Nacijama (UN CDM EB – United Nations Clean Development Mechanism Executive Board), i da bi se došlo do CER potrebno je proći određenu proceduru.
- ❖ CDM projekti obuhvataju različite oblasti kao što su: obnovljiva energija, iskorišćenje biomase, biogas, biogoriva, energetska efikasnost, prelaz sa goriva na gorivo itd., ali imaju jasno definisane faze i korake.

90% registrovanih CDM projekata u svetu realizuje u Indiji, Kini, Brazilu i Meksiku.

Do sada je u svetu izdato preko 1.973.000.000 CER sertifikata (<http://cdm.unfccc.int>)

Ekološka održivost proizvodnje poljoprivredne biomase u Srbiji

Biomasa se koristi, u prvom redu, u cilju zamene fosilnih izvora energije, kao i zbog manje emisije štetnih gasova u odnosu na klasične energetske resurse.

Emisija CO₂ tokom životnog ciklusa iz postrojenja koja koriste biomasu za proizvodnju električne energije

Tip biomase	Min. (g CO ₂ /kWh)	Max. (g CO ₂ /kWh)	Min. (t CO ₂ /TJ)	Max. (t CO ₂ /TJ)
Poljoprivredni ostaci	67	845	19	237
Energetski zasadi	17	1086	5	304
Biomasa iz šumarstva	10	82	3	23
Biomasa iz industrije	7	66	2	18

Pored manje emisije štetnih gasova, pozitivan efekat korišćenja biomase iz prerađnih kapaciteta (klanice, mlekare, šećerane i sl.) se dodatno ispoljava i u sprečavanju zagađenja okoline.

Koeficijent emisije CO₂

Koeficijent emisije ugljendioksida različitih goriva

Gorivo	Emisija (kg CO ₂ /GJ)
Biomasa	109,6
Treset	106,0
Kameni ugalj	101,2
Mrki ugalj	97,1
Lignite	96,4
Dizel	77,4
Sirova nafta	74,1
Kerozin	73,3
Benzin	71,5
Tečni naftni gas	63,1
Prirodni gas	56,1

Potencijali uštede u trajnoj emisiji CO₂ korišćenjem poljoprivredne biomase u energetske svrhe

Od ukupne količine biomase iz ostataka poljoprivredne proizvodnje namenjene za toplotne svrhe (nešto preko 3 miliona tona) može da se uštedi ekvivalentna količina od oko $1,317 \cdot 10^6$ tona lakog ulja za loženje.

Identična masa dizel goriva koristi se u celokupnoj poljoprivrednoj proizvodnji u Srbiji.

Količina tečnog fosilnog goriva koja se može zameniti raspoloživom poljoprivrednom biomasom u Srbiji $1,317 \cdot 10^6$ t

Toplotna moć 41 MJ/kg

Ukupna toplotna energija koja se može dobiti sagorevanjem ove količine lož-ulja 52000 TJ

Koeficijent emisije CO₂ 74.1 t/TJ

Količina CO₂ koju emituje fosilno gorivo a može se neutralisati sagorevanjem poljoprivredne biomase 3,95 Mt

Pregled mogućnosti uštede u emisiji CO₂ kod toplana koje su predmet aktivnosti KeepWarm projekta.

DHS Network	Fuel	Energy input, TJ	Conversion factor (t/TJ)	CO2 emissions in tons
Bajina Bašta	Oil	38.712	77.40	2996
	Sub-Bituminous Coal	18.29	96.10	1758
Majdanpek	Oil	110.10	77.4	8521
Nova Varoš	Oil	35.56	77.4	2753
	Biomass	1.81	-	0
Pirot	Oil	112.05	77.40	8673
Šabac	Gas	230.34	56.10	12922
Valjevo	Oil	155.48	77.40	11718

Dati su usrednjeni podaci za period 2013-2017. god.

- Treba voditi računa o udelu poljoprivredne biomase koji se koristi za energetske svrhe, prvenstveno zbog smanjenje **sadržaja organske materije u zemljištu**.
- Pri nekim uslovima **ugljenmonoksid** može da se pojavi u većim količinama pri sagorevanju biomase.
- Mogu se pojaviti kritične količine **oksida azota** (inaročito pri sagorevanju agro biomase zbog velikog sadržaja N u gorivu).
- U nekim slučajevima u postrojenjima za sagorevanje može doći i do pojave hlornih jedinjenja i cikličnih ugljovodonika (dioksana, furana i poliaromatskih ugljovodonika – **PAH** jedinjenja).

Ekološka održivost proizvodnje / potrošnje drvne biomase u Srbiji

Ekološka održivost proizvodnje drvne biomase u Srbiji

- Ekološka održivost proizvodnje drvne biomase u najvećoj meri je zavisna od održivog korišćenja šumskih resursa u Srbiji.
- Održivo korišćenje šumskih resursa predstavlja jedan od najvažnijih principa njihovog gazdovanja.
- Pod okriljem Ujedinjenih Nacija kao i drugih procesa u Evropi kao što su MCPFE (Ministerial Conference for Protection of Forests in Europe) definisane su liste indikatora na osnovu kojih se prati i analizira stanje šumskih resursa i njihovo korišćenje.
- Ovakve vrste analiza vrše se u kontinuitetu i ukazuju na promene, njihov uzrok i značaj za stanje resursa.
- **Šumski resursi jesu obnovljiv, ali ne i neiscrpan izvor energije** ukoliko se ne vodi računa o intenzitetu njihovog korišćenja.
- Jedan od načina sagledavanja održivog korišćenja šumskih resursa predstavlja analiza odnosa dostignutog nivoa korišćenja postojećih šumskih potencijala i potrošnje drvne biomase u Srbiji.

Ekološka održivost proizvodnje drvne biomase u Srbiji

- Kada su u pitanju bilansi gasova sa efektima staklene bašte, proizvodnja energije iz drvne biomase daje pozitivan doprinos smanjenju emisija takvih gasova.
- Zamenom fosilnih goriva sa drvnim biomasom količina emitovanog CO₂ se smanjuje.

Kogeneracija u termoelektranama

- Mešavina od 15% drvne biomase i 85% uglja smanjuje emisiju CO_{2e} za 14,1%, odnosno za 141 kg CO_{2e} za 1 MWh proizvedene električne energije
- Uoliko bi se 100.000 tona drvne biomase iskoristilo u termoelektranama, emisija gasova sa efektom staklene bašte bi bila za 200.000 t manja nego kada se koristi samo ugalj (First Biennial Update Report, 2016).

Emisije štetnih materija

Azotni oksidi

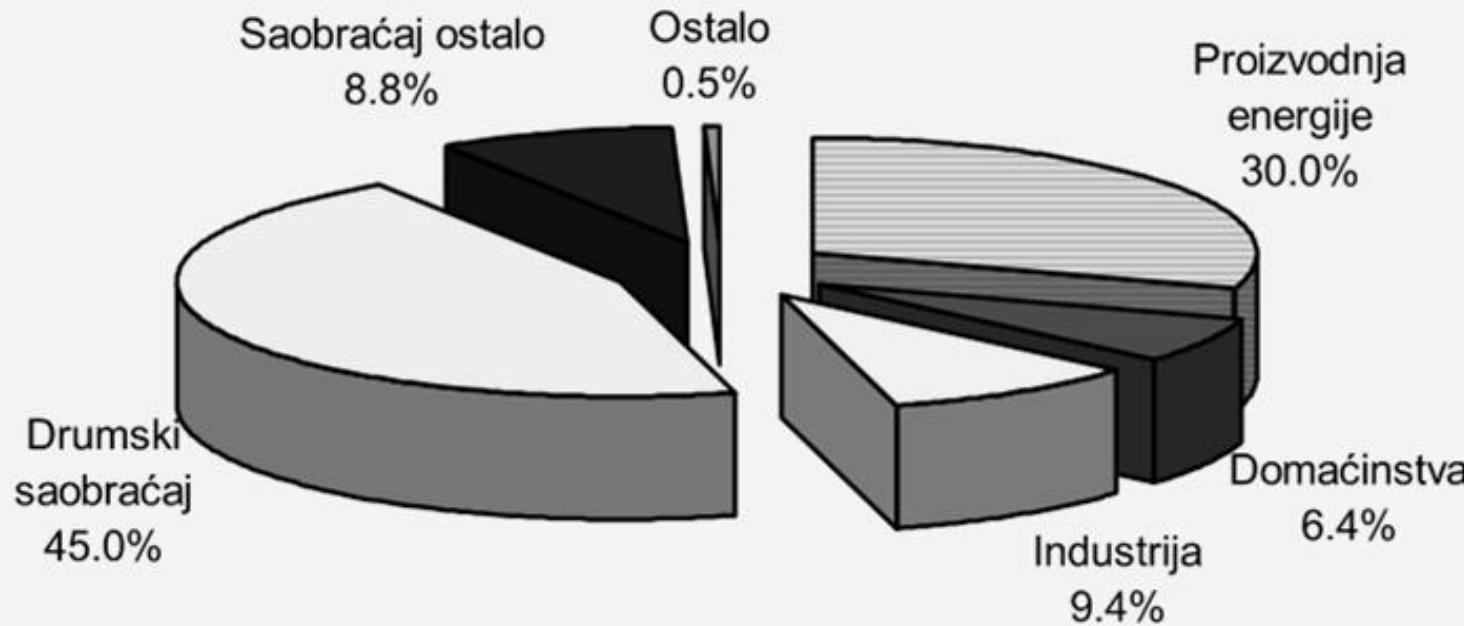
- Biomasa, kao i svako drugo gorivo, pri sagorevanju emituje izvesne polutante, od kojih su **azotni oksidi posebno problematični**.
- Njihov negativan efekat je višestruk i to pre svega u formirajući foto hemijskog smoga, prizemnog ozona, kiselih kiša, pogoršanja vidljivosti, oštećenja prirodnih ekosistema i useva, kao i zbog formiraju otrovnih i iritirajućih hemikalija u atmosferi koje uzrokuju respiratorne zdravstvene probleme.
- Među oksidima azota identifikovanim u atmosferi, azot monoksid (NO) i azot dioksid (NO_2) su najdominantniji zagađivači.
- Preko 90% oksida azota emitovanih u procesu sagorevanja čini NO , dok ostatak čine NO_2 i N_2O , pri čemu je N_2O emitovan u procesima sagorevanja zanemarljiv u odnosu na NO i NO_2 i ne podleže zakonskim ograničenjima.
- NO se u atmosferi konvertuje u NO_2 pa propisi iz oblasti zaštite životne sredine tretiraju sve okside azota kao NO_2

Emisija NOx

Sagorevanje
fosilnih
goriva
42.4%

Struktura porekla NOx

Struktura NOx nastalog kao posledica ljudskih aktivnosti

Koeficijenti emisije NOx po jedinici proizvedene energije

Energent	Emisija g NOx/GJ
Ugalj	
Široka potrošnja	1.5
Industrija	1.5
Toplana	1.5
Mazut	
Široka potrošnja	0.6
Industrija	0.6
Toplana	0.6
Prirodni gas	
Široka potrošnja	0.1
Industrija	0.1
Toplana	0.1
Ogrevno drvo	
Široka potrošnja	3.2
Industrija	3.2
Toplana	3.2

Posmatrano po energentima najveći doprinos emisiji NOx potiče od sagorevanja ogrevnog drveta, što se objašnjava hemijskim sastavom drvne biomase u čijem se sastavu nalazi azot pa je mehanizam oksidacije azota iz goriva značajan emitent oksida azota.

Takođe uzrok je i u načinu odvijanja procesa sagorevanja biomase.

Mogućnost dobrog mešanja goriva sa vazduhom sprečava stvaranje zona bogate smeše, koja stimuliše promptni mehanizam.

Emisija čestica

Koliko će se čestica emitovati u atmosferu zavisi pre svega od vrste korišćenog energenta, a zatim i od sektora upotrebe, što uslovjava režim sagorevanja, postojanje filtera itd.

Postrojenja u industriji obično ne rade sa optimalnim opterećenjem, često menjaju opterećenje, ili se gase, pa sve to utiče na porast emisije.

Generalno, sa stanovišta emisije čestica najpovoljnije je korišćenje prirodnog gasa, a najnepovoljnije korišćenje čvrstih goriva, u prvom redu uglja.

Koeficijenti emisije čestica po jedinici proizvedene energije

Energent	Emisija g čestica/GJ
Ugalj	
Široka potrošnja	400
Industrija	180
Toplana	120
Mazut	
Široka potrošnja	2
Industrija	30
Toplana	1
Prirodni gas	
Široka potrošnja	0
Industrija	0
Toplana	0
Ogrevno drvo	
Široka potrošnja	200
Industrija	90
Toplana	60

Granične vrednosti emisije za ložišta na biomasu

Granične vrednosti emisije (GVE) za mala postrojenja za sagorevanje čvrstog goriva (Uredba, "Sl. glasnik R.Srbije", br. 71/2010)

Parametar	Vrednost
Dimni broj	< 1
Ugljen monoksid, CO (500 kW do 1 MW)	1.000 mg/ _N m ³
Oksidi azota, kao NO ₂ (100 kW do 1 MW)	250 mg/ _N m ³
Zapreminska udeo O ₂ (ostala čvrsta goriva (biomasa))	13%
Dozvoljeni gubici toplove (50 kW do 1 MW)	12%

Granične vrednosti dozvoljenih emisija (GVE) pri sagorevanju biogoriva u čvrstom stanju u Nemačkoj

Snaga postrojenja	Referentna količina Vol. %O ₂	Ograničenje emisije			
		CO (eg)	Ukupni C (b)	NO ₂ (cn)	Prašina
		g/ _N m ³	mg/ _N m ³	mg/ _N m ³	mg/ _N m ³

Vrednost emisije za sagorevanje drveta u prirodnom stanju

1 - 2,5 MW	11	0,15	10	250	100
2,5 - 5 MW	11	0,15	10	250	50
5 - 50 MW	11	0,15	10	250	20

Vrednost emisije za sagorevanje slame i sličnih biljnih materijala

1 - 50 MW	11	0,25	50	400	20
-----------	----	------	----	-----	----

- b - emisija isparljivih organskih jedinjena ugljenika (VOC), tzv. volatili
- eg - granična vrednost važi samo pri uslovima rada sa nazivnim opterećenjem

Granične vrednosti emisije za ložišta na biomasu

- Kod ložišnih postrojenja sa više pojedinačnih ložišta, za ograničenje emisije svakog pojedinačnog ložišta merodavna je ukupna toplotna snaga ložišnog postrojenja.
- Ukupnu toplotnu snagu ložišnog postrojenja predstavlja zbir toplotnih snaga svih pojedinačnih ložišta u sastavu ložišnog postrojenja.
- Propis bitan za dozvole za rad i eksploataciju postrojenja za sagorevanje biomase za snage manje od 1 MW je SRPS M.E6.110
- U Srbiji je uobičajena praksa da se u nedostatku domaćih propisa primenjuju nemački standardi DIN ili evropske norme EN sa pratećim propisima.
- Približavanjem i pristupanjem Evropskoj uniji i u Srbiji će biti obavezno ponašanje u skladu sa tim propisima.

Granične vrednosti emisije za ložišta na biomasu

Granične vrednosti dozvoljenih emisija (GVE) ugljenmonoksida i prašine pri normalnom učinku i smanjenom opterećenju kotla za vreme testiranja kotlovskega postrojenja **u Danskoj**

Gorivo	Ložište	CO-emisija pri 10% O ₂ , 30% opterećenje kotla	CO-emisija pri 10% O ₂ , nominalni učinak	Emisija prašine pri 10% O ₂
Drvo za loženje, pelete, isečeno drvo, drveni čips, zrno žitarica	Šaržno (ručno) loženje	0,50%	0,50%	300 mg/ _N m ³
Drvo za loženje, pelete, isečeno drvo, drveni čips, zrno žitarica	Automatsko	0,15%	0,10%	300 mg/ _N m ³
Slama	Šaržno (ručno) loženje	0,80%	0,80%	600 mg/ _N m ³
Slama	Automatsko	0,40%	0,30%	600 mg/ _N m ³

Dozvoljena količina prašine približno 6 puta veća kod sagorevanja drveta, a približno 12 puta kod sagorevanja slame u odnosu na podatke emisija gasova.

Ostali uticaji koji su stetni po termoenergetska postrojenja i okolinu

Okvirne granične vrednosti sadržaja najvažnijih elemenata u biomasi, koji mogu imati štetan uticaj na rad postrojenja kao i na okolinu.

Mogući štetni uticaj pojedinih elemenata i korektivne tehnološke mere

Element	Okvirna granična vrednost	Limitirajući parametar	Biomasa kod koje se mogu očekivati problemi	Tehnoloske mogućnosti u slučaju prekoračenja graničnih vrednosti
N*	<0,6	Emisija NO _x	Slama, Žitarice, trava, kora drveta	Višestepeni dovod vazduha, redukciono ložište
Cl*	<0,1	Korozija Emisija HCl	Slama, zuarice, trava	Protiv korozije: kontrola temperature, automatsko čišćenje grejnih površina, zaštitne prevlake na cevima. Protiv emisije HCl: prečišćavanje dimnih gasova
S*	<0,1	Korozija	Slama, žitarice, trava	Proliv korozije: videti za Cl
Ca**	< 15	Obrazovanje naslaga	Slama, Žitarice, trava	Kontrola temperatura u ložištu
Mg**	>2,5	Obrazovanje naslaga	Retke vrste	Videti za Ca
K**	<7,0	Obrazovanje naslaga Korozija	Slama, žitarice, kukuruzovina, trava	Protiv korozije: videti za Cl. Protiv obrazovanja naslaga: videti za Ca
Na**	<0,6	Zašljakivanje Stvaranje naslaga Korozija	Slama, žitarice, trava	Protiv korozije: videti za Cl. Protiv obrazovanja naslaga: videti za Ca
Zn**	<0,08	Recikliranje pepela	Kora, đrvna masa	Frakciona separacija teških metala
Cd**	< 0,0005	Recikliranje pepela	Kora,drvna masa	Frakciona separacija teških metala

* Dato na osnovu suvo gorivo

** Dato na osnovu pepeo

Granične vrednosti koncentracije zagađujućih materija

Ocenjivanje kvaliteta vazduha u skladu sa članom 8. Zakona o zaštiti vazduha (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 36/2009) vrši se za: sumpor dioksid, azotne okside i azot dioksid, suspendovane čestice (PM₁₀, PM_{2.5}), ugljen monoksid, prizemni ozon, olovo, benzene, arsen, kadmijum, nikl i benzo(a)piren.

Zagađujuće materije ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	Period usrednjavanja	GVI
Sumpor dioksid	1h	350
	24h	125
	God.	50
Azot dioksid	1h	150
	24h	80
	God.	45
Suspendovane čestice PM ₁₀	24h	50
	God.	40
Suspendovane čestice PM _{2.5}	God.	25
Prizemni ozon	8h maksimalno	120
Ugljen monoksid	8h maksimalno	10
	24h	5
	God.	3
Olovo	24h	1
	God.	0,5
Benzen	God.	5

Propisana ograničenja emisije NOx pri sagorevanju biomase

- Maksimalne vrednosti dozvoljene emisije za zemlje članice EU, značajno variraju od zemlje do zemlje.
- Dozvoljene vrednosti emisije iz stacionarnih izvora u EU zavise i od karakteristika postrojenja.
- Za zemlje članice EU granice emisije shodno propisima koji proističu iz Large Combustion Plants (LCP) (2001/80/EG, PB L 309), kao i Waste Incineration Directive (WID) (2000/76/EG, PB L 332).
- 2001/80/EG primenjuje za biomasu koja se definiše kao produkt agrarne proizvodnje i šumarstva, otpad iz povrtarske proizvodnje, otpad iz drvno-prerađivačke i prehrambene industrije, netretirandrvni i otpad od kore, plute.
- Guideline 2000/76/EG se primenjuje na sav otpad.

Pregled granica NOx emisije prema LCP i WID (mg/m³) za čvrstu

	LCP (clean biomass)				Waste Incineration Directive			
	a	b	a	b				
O2ref, %		6			11		6	
MWth	< 50	50-100	100-300	>300	<6t/h	>6t/h	50-100	100-300
NOx, mg/m ³	200	400	300	200	200	400	350	300 (350 za FS)

a - kosagorevanje; b - samostalno sagorevanje

Izvor: Milica Mladenović, Stevan Nemoda , Milijana Paprika, Ana Marinković, Branislav Repić, Analiza propisanih ograničenja emisije NOx pri sagorevanju biomase u odabranim EU zemljama i u Srbiji, SPT, 2016

Granične vrednosti emisije azotnih oksida u Republici Srbiji

Veličina	Kapacitet, MWth	Gorivo	Ref. O2 %vol	NOx mg/m ³
Velika	50 - 100	Čvrsta biomasa	6	400
	100 - 300			300
	> 300			200
	50 - 100	Tečna goriva	3	400
	100 - 300			200
	> 300			200
Srednja	>50	Gasovi različiti od prirodnog gase	3	200
	1-50	Drvo idrvni otpatci	11	250
	1-50 (SFS)			300
	5-50	Tečna goriva	3	350
Mala	10-50	Gasovi različiti od prirodnog gase	3	200
	0.1-1	Druga čvrsta goriva različita od uglja i briketa od uglja i koksa	13	250
	<5	Postrojenja sa temperaturom vode <110°C i nadpritiskom <0.05 MPa	3	100
		Postrojenja sa temperaturom vode >110°C i <210°C i nadpritiskom >0.05 MPa i <1.8 MPa		200
		Postrojenja sa temperaturom vode >210°C i nadpritiskom >1.8 MPa		250

Propisana ograničenja emisije NOx pri sagorevanju biomase

U većini evropskih zemalja uglavnom su velika i srednja postrojenja podvrgnuta strogim propisima emisije NOx pri sagorevanje biomase. Izuzetak su zemlje kao što su Austrija, Nemačka, Belgija i Norveška, koje definišu GVE za postrojenja manja od 1 MW.

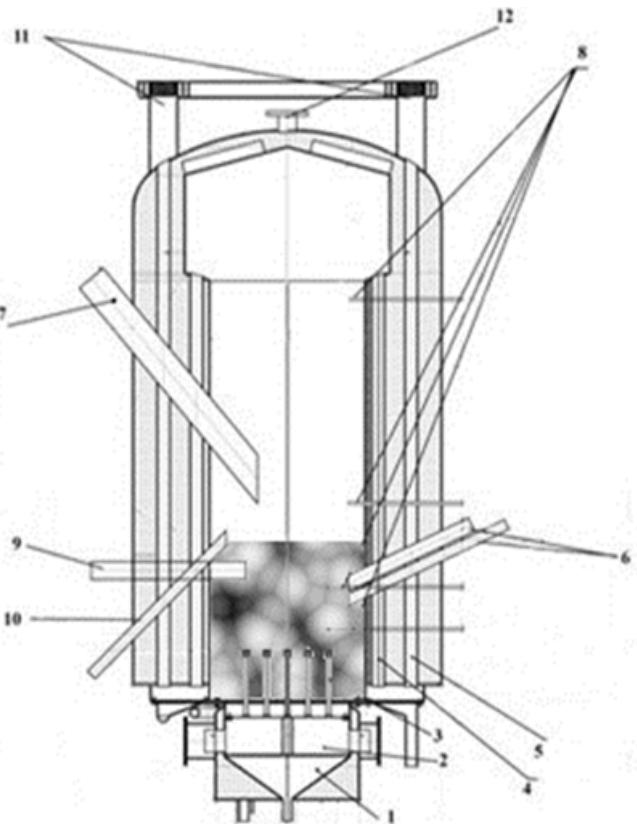
Srbija je jedna od zemalja sa strožim ograničenjima po pitanju emisije NOx pri sagorevanje biomase u malim postrojenjima.

Uredba o GVE zagađivača vazduha ne definiše GVE NOx za sagorevanje biomase koja nije od drvne prirode.

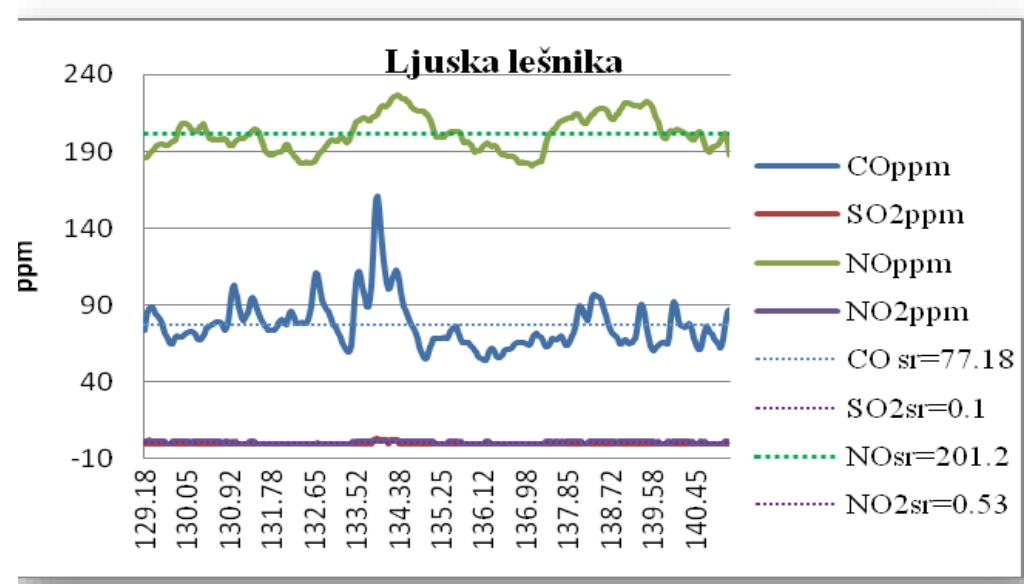
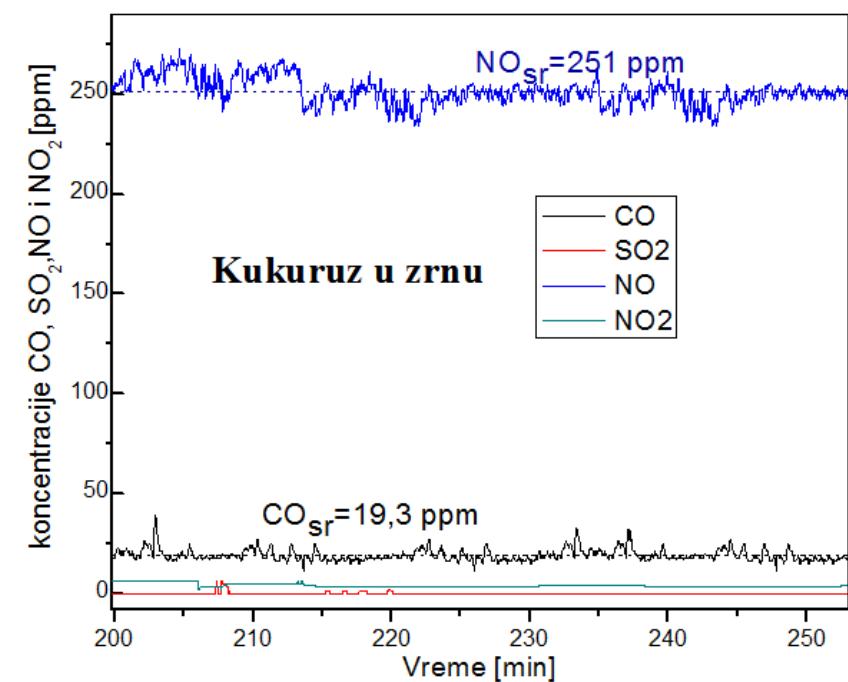
- Visok sadržaj proteina implicira i visok sadržaj azota – poljoprivredna biomasa.
- U Srbiji su značajne rezerve agro biomase i po pravilu se pri njenom sagorevanju emituje veća količina azotnih oksida.
- Za mala postrojenja uvođenje sistema sa sekundarnim merama denitrifikacije obično ekonomski neisplativo,
- Neophodno je, da se definišu blaža ograničenja emisije za sagorevanje poljoprivredne biomase.

Uredba o graničnim vrednostima zagađivača vazduha. (Službeni list RS, No. 71/2010, 6/2011-correction, 2010/11)

Merenja na poluindustrijskom eksperimentalnom kotlu od 500 kW u Institutu za nuklearne nauke Vinča – Laboratorija za termotehniku i energetiku

Organizacija sagorevanja u FS je bila dobra, što je i potvrđeno malom emisijom ugljen monoksida, povoljnim temperaturama sagorevanja i povoljnim viškom vazduha

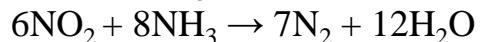
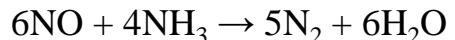

- Izmerene koncentracije NOx za date eksperimente sagorevanja, svedene na referentnu vrednost kiseonika u dimnim gasovima od 13%, su za kukuruz u zrnu 634 mg/m^3 , odnosno lešnikovu lјusku 329 mg/m^3 .
- Prema Uredbi o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduh, za postrojenja snage 100 kW do 1 MWth, granica je 250 mg/m^3 . Izmerena emisija ostalih gasova je bila daleko od zakonom propisanih limita.
- Upravo ove navedene činjenice, kao i zastupljenost poljoprivredne biomase u ukupnom potencijalu biomase u Srbiji, bila je podsticaj da se detaljnije ispitaju mere denitrifikacije dimnih gasova pri sagorevanju poljoprivredne biomase.
- Pri sagorevanju biomase uticaj sadržaja azota u gorivu dominantno utiče na emisiju NOx, pa primarne mere denitrifikacije - tehnike kontrole sagorevanja, same po sebi, često nisu dovoljne za zadovoljenje strogih granica emisije i/ili su neprimenljive u postojećim ložištima.
- Potrebna redukcija azotnih oksida se postiže primenom efikasnijih sekundarnih mera, a za biomasu agrarnog porekla, bogatu azotom, to je neophodna mera denitrifikacije.

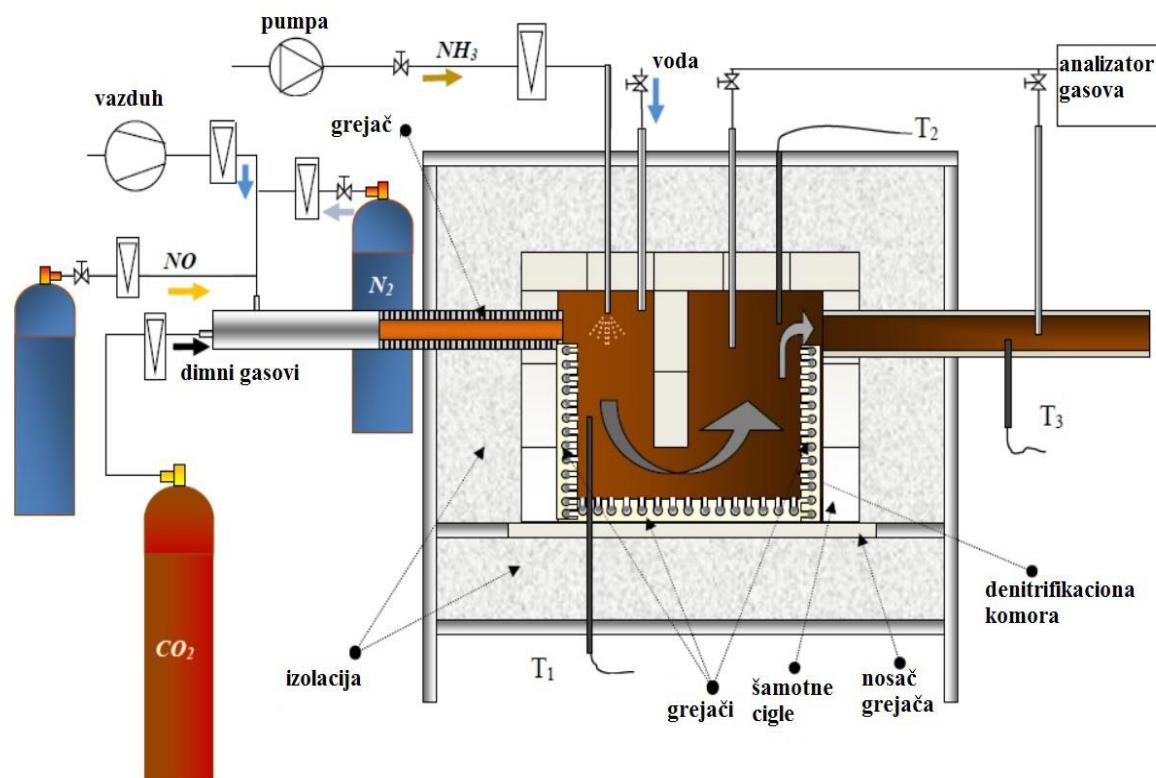
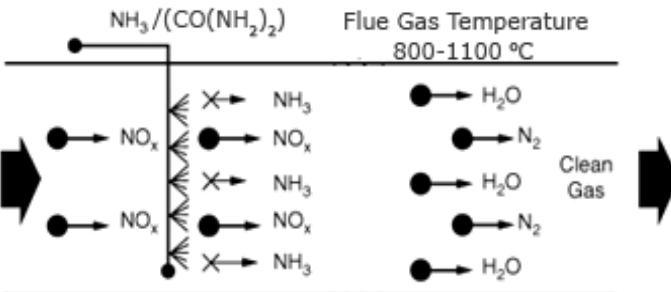
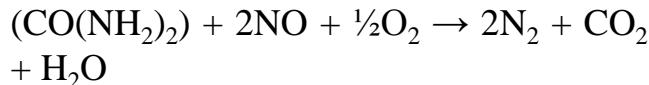
Selektivna nekatalitička redukcija NOx

Selektivna nekatalitička redukcija (SNCR) je redukcija NOx na azot, N₂, u prisustvu kiseonika, O₂, u reakcijama sa reagensima na amino-bazi, bilo amonijakom (NH₃) ili ureom (CO(NH₂)₂) na temperaturama od 800-1100°C, sa većom temperaturom potrebnom za ureu.

U slučaju amonijaka kao reagensa:

U slučaju uree kao reagensa:

Ispitivanje emisije PAH jedinjenja

- Pri sagorevanju biomase pored emisija CO, NOx i čestica, neophodno je obezbediti redovnu kontrolu procesa sagorevanja kako bi se smanjila emisija isparljivih i delimično isparljivih organskih zagađivača poput PAH-ova.
- Postoji niz mera za smanjenje emisije CO i NOx prilikom sagorevanja biomase u energetske svrhe (cigaretno sagorevanje, fluidizaciona ložišta)
- U zadnje vreme sve veća pažnja se posvećuje ispitivanju **policikličnih aromatičnih ugljovodonika** (PAH-ova) zbog njihovog potencijalnog toksičnog, kancerogenog ili mutagenog delovanja (spadaju u prioritetne hazardne supstance).
- Intenzivnoj emisiji PAH-ova najviše doprinosi nepotpuno sagorevanje biomase.
- Policiklični aromatični ugljovodonici mogu nastajati u gasovitoj fazi (PAH-ovi sa manje od 4 prstena), u čvrstoj fazi (PAH-ovi sa više od 6 prstenova) ili u obe faze (PAH-ovi sa četvoročlanim i petočlanim prstenovima).
- Na sadržaj i količinu PAH-ova tokom sagorevanja goriva utiču brojni faktori: sadržaj isparljivih jedinjenja, sadržaj vezanog ugljenika, odnosi H/C i O/C, temperatura sagorevanja (reakcije sinteze PAH-ova su endotermne, i više PAH-ova može nastati na višim temperaturama), prisustvo metala (mogu delovati kao katalizatori za reakcije sinteze - npr. gvožđe i bakar), protok vazduha (dostupnost kiseonika), kao i tip ložišta koje se koristi.

Tečna hromatografija u kombinacijama sa različitim tipovima detektora primenjuje se za razdvajanje, identifikaciju i kvantifikaciju velikog broja organskih jedinjenja.

Ispitivanje emisije PAH jedinjenja

U Institutu za nuklearne nauke Vinča – Laboratorija za termotehniku i energetiku se nalazi ispitna hemijska laboratorijska snabdevena sa visokokvalitetnim tečnim hromatografom sa UV i PDA detektorima.

Vrhunska oprema za precizno određivanje PAH jedinjenja u dimnim gasovima i pepelu kotlova na biomasu.

Rad postrojenja u Srbiji treba uskladiti sa visokim zahtevima EU zemalja u pogledu energetske efikasnosti i emisije gasova zagađivača, što treba da obuhvati i vrednosti: PAH, PCDD/F i HCl. Pri tome se mora imati u vidu da ekonomski, socijalni i uslovi zaštite životne sredine u regionu Južne Evrope su specifični i različiti od uslova u severnijim državama EU. Zbog toga je veoma važno da se to respektuje u domaćim zakonskim propisima i normama.

HVALA NA PAŽNJI!